tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 10 3 2011

Fred Koning

Gekraagde roodst

Mannetje gekraagde roodstaart. Foto: Jankees Schwiebbe.

Een van de mooiste vogels van onze bossen, parken en duinen is de gekraagde roodstaart. Over zijn broedgewoontes in onze provincie is eigenlijk nooit iets geschreven en het leek mij een goed plan om mijn oude dagboeken eens na te pluizen op mijn ervaringen met deze soort.

Algemeen

De gekraagde roodstaart was in de eerste helft van de vorige eeuw een algemene broedvogel in ons land. In de tweede helft van deze eeuw teisterden langdurige droogtes de Sahellanden waar zij overwinteren. Die droogtes en de gevolgen van de toename van de bevolking (ontbossing) hadden negatieve gevolgen voor de aldaar overwinterende roodstaarten. In veel delen van Europa nam hun aantal met 4,7 % per jaar af, met als gevolg dat deze soort nu een schaarse broedvogel is geworden (Zwarts et al. 2009). Zo ook in onze duinen, waar de soort nog het meest kan worden aangetroffen (Scharringa *et al*. 2010). Gekraagde roodstaarten komen vanaf eind maart in ons land aan, maar de meeste vogels arriveren pas in april. De mannetjes zijn er het eerst en bezetten direct een territorium, dat zij door zingen kenbaar maken aan hun soortgenoten. De mannetjes inspecteren potentiële broedholtes en laten deze aan de vrouwtjes zien, die uiteindelijk een keuze maken. De vrouwtjes bouwen het nest.

Nestplaats

De natuurlijke nestplaats van de gekraagde roodstaart is zeer variabel. Het meest worden holtes gebruikt. In de duinen zijn dit meestal boomholtes, maar ook broeden zij op de grond aan de voet van een wat overhellende boom, in een holte onder een laag dennennaalden of in een stapel hout. In gebieden met rotsen kunnen dit rotsholtes zijn, in gebouwen zijn dit vaak gaten in een muur of onder dakpannen. In het duin zijn het vooral holtes in populieren, vlieren, dennen en berken. Bij de laatste boomsoort geven ze vooral de voorkeur aan lage stompen. Bij de berk rot vaak het binnenste van de stam weg en blijft de bast intact, waardoor ideale holen ontstaan. Ook maken zij gebruik van nestkasten en oude holen van

Boomsoort / Nestplaats	Aantal (+in spechtenholtes)	Gemiddelde nesthoogte in meters
Populier	36(+2)	1.9
Vlier	25	1.2
Grove den	19(+1)	1.9
Berk	12	0.8
Nestkast	5	5
Grondnest	5	0
Eik	3(+1)	2.6
Meidoorn	3	0.8
Iep	2	0.8
Onder dakpannen	2	2.5
In houtwal	1	1

Tabel 1. Nestplaatskeuze (n=117) van de gekraagde roodstaart in de AW-duinen met de hoogte van het nest waarop zich dat bevond. Tussen haakjes het aantal broedgevallen in oude nesten van spechten.

Aantal eieren / Aantal jongen	Frequentie legselgrootte	Frequentie broedselgrootte
8	1	
7	21	12
6	21	24
5	4	16
4		5
3		5
2		2
1		1
Totaal aantal nesten	47	65

Tabel 2. Frequentie van aantal eieren en jongen van de gekraagde roodstaart in de AW.-duinen.

aarten en koekoeken

Habitat van de gekraagde roodstaart. Foto: Fred Koning.

Koekoek. Foto: Jankees Schwiebbe.

spechten. De basis van het nest bestaat uit bladmossen. De zachte kom wordt gevoerd met haar en veertjes en is prachtig rond en diep.

Eieren en jongen

In mei worden de eieren gelegd, bij uitzondering soms al in de laatste dagen van april. Tweede legsels zijn uiterst schaars. Van de 120 door mij gevonden legsels was er maar één tweede legsel. De Ruiter (1941) vond op de Veluwe slechts 10 tweede legsels op de 262 die hij beschreef. De legselgrootte varieert tussen de 5 en 8 eieren. De gemiddelde legselgrootte in de duinen bedroeg 6,38 ei (n=48) en de gemiddelde broedselgrootte 5,35 jong (n=65) per succesvol nest. Dit komt overeen met de waarden die De Ruiter geeft voor de Veluwe: respectievelijk 6,24 ei en 5,1 jong . De broedduur is 12-14 dagen.

Broedparasitisme van de koekoek

Evenals heggenmus, kleine karekiet en graspieper is de gekraagde roodstaart een gewilde waardvogel voor de koekoek. De aandacht van de koekoek voor de gekraagde roodstaart is niet over de gehele periode gelijk gebleven. In de periode 1958-1970 werden in 8 van de 85 nesten eieren of jongen van koekoeken aangetroffen. Dit betekent dat bijna 10% van de broedparen last had van koekoeken.
Opvallend is dat in de 35 nesten van de gekraagde roodstaart gevonden tussen 1970 en 2010 geen eieren of jongen van koekoeken zijn aangetroffen. Het zou wel eens kunnen zijn dat na de enorme achteruitgang van de gekraagde roodstaart in Europa ook de op roodstaarten parasiterende koekoeken zijn verdwenen. Koekoeken zijn namelijk gespecialiseerd op één bepaalde waardvogel waarbij zij hun eieren deponeren. Bij de huidige geringe dichtheden van roodstaarten zijn er in een territorium van een koekoek mogelijk niet genoeg potentiële pleeggezinnen en is het moeilijk voor het wijfje haar eieren kwijt te raken. Mogelijk trekken zij nu door naar gebieden waar nog wel hoge dichtheden van roodstaarten zijn te vinden. In de duinen trof ik veertig jaar geleden de koekoek ook aan bij soorten als paapje en grote lijster, soorten die nu zijn verdwenen of sterk afgenomen. De soorten die nu als ‘gastgezin’ dienen zijn vooral graspieper en kleine karekiet.

Fred Koning
Belkmerweg 37
1754 GC Burgerbrug

Literatuur

- GLUTZ VON BLOTZHEIM, U.N. & K.M. BAUER, 1980. Hanbuch der Vögel Mitteleuropas. Wiesbaden.
- RUITER, C.J.W., 1941. Waarnemingen omtrent de levenswijze van de Gekraagde Roodstaart, *Phoenicurus ph. phoenicurus* (L.). Ardea 30: 175-214.
- SCHARRINGA, C.J.G., W. RUITENBEEK, & P.J. ZOMERDIJK, 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord Holland.
- ZWARTS, L., R.G. BIJLSMA, J. VAN DER KAMP & E. WYMENGA, 2009. Living on the edge: Wetlands and birds in a changing Sahel. KNNV, Publishing, Zeist.